

УДК 657.421.3

Базиліук Христина, Єніфанова Ірина

ВИСВІТЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ЕФЕКТИВНІСТЬ»

Підвищення ефективності є дуже важливим завданням для України в умовах кризи, жорстких умов господарювання і значної конкуренції. Зроблено акцент на необхідності подальшого дослідження проблеми. Дослідження ефективності залишається актуальним й на сьогодні. У статті розглянута сутність категорії «ефективність», висвітлені традиційні підходи до її визначення, розкрита проблема ефективності, особливості оцінки, а також визначено її роль та значення на підприємстві. Також було проведено детальний огляд досліджень науковців, присвячених цій тематиці. Було виділені поняття «ефективність», які представлені різними авторами. Традиційне розкриття ефективності. Визначено необхідність подальшого дослідження проблеми ефективності. Також авторами була запропонована інтерпретація підходів щодо визначення сутності поняття ефективність.

Ключові слова: ефективність, ефект, економічний результат, проблема ефективності, витратний підхід, цілеспрямований підхід, підхід «зацікавлених сторін», підхід «відповідності еталону».

Базиліук Кристина, Енифанова Ирина

ОСВЕЩЕНИЕ ПОДХОДОВ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ КАТЕГОРИИ «ЭФФЕКТИВНОСТЬ»

Повышение эффективности функционирования предприятия во всех ее направлениях и проявлениях является важной задачей в условиях кризиса, жестких условий хозяйствования и значительной конкуренции. Исследование подходов к определению эффективности остается актуальным и в настоящее время. Подчеркивается необходимость дальнейшего исследования в направлении формирования новых подходов к определению этого понятия.

Проведен детальний обзор исследований ученых, посвященных этой тематике. В статье рассмотрена сущность категории «эффективность», определена ее роль в системной оценке деятельности предприятия, освещено значительное количество существующих традиционных подходов к ее определению, установлено соответствие определения этих подходов конкретными учеными. Предложена авторская интерпретация подходов к определению сущности понятия «эффективность».

Ключевые слова: эффект, экономический результат, проблема эффективности, подходы к определению.

Bazilyuk Christina, Epifanova Irina

COVERAGE OF THE «EFFICIENCY» CATEGORY ESSENCE DEFINITION APPROACHES

The improvement of the enterprise efficiency in all its directions is an important task amid a crisis and harsh conditions of economic management and competition. The study of approaches to the efficiency definition remains of immediate interest. The need for the further research of the approaches to the notion's definition is emphasized in the article. A detailed review of the scientific researches on this topic is made. The article studies the essence of the “efficiency” category, defines its role in the systematic assessment of the enterprise activity, covers a considerable amount of the traditional approaches to its definition, and also determines the compliance of the definition of these approaches made by particular scientists. The author's interpretation of the approaches to the definition of the concept “efficiency” is given in the article.

Keywords: effect, the economic result, the problem of the effectiveness, approaches category definition.

Постановка проблеми. В ринковій економіці проблема ефективності, ефективного функціонування посідає одне з провідних місць серед всього комплексу проблем, що стоять перед фінансово-господарським управлінням підприємства. Для економічної науки і господарської практики ця проблематика завжди була актуальною.

Питанням щодо висвітлення багатоаспектної сутності ефективності присвячено значна кількість наукових праць вітчизняних

і зарубіжних вчених. На сучасному етапі розвитку економіки ця проблема стає ще більш актуальною у зв'язку з посилюванням впливу конкуренції як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі, зменшенням доступності сировинних ресурсів, значним поширенням підприємницьких ризиків. Але, незважаючи на поширеність даної тематики, можна констатувати, що не існує, у тому числі, й єдності в висвітленні питань щодо сутності поняття «ефективність», підходів щодо її визначеності.

Це у свою чергу безпосередньо пов'язано з оцінкою ефективності у різних її проявах - виробничої діяльності, управлінських рішень, використання економічних ресурсів. Так, питання економічної обґрунтованості впровадження нових технологій та засобів виробництва, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування підприємства, також становлять особливий інтерес як для вчених, так і для економістів-практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З метою виділення існуючих інтерпретацій трактувань, щодо висвітлення сутності поняття «ефективність», підходів до його визначення, вивчення проблем, особливостей оцінки було проведено детальний огляд досліджень науковців, присвячених цій тематиці.

На наш погляд, доцільно виділити наступні. У статті [1], Аванесова Н.Е. висвітлює основні підходи до визначення категорії «ефективність». Так у статті [2] О.В. Рябкова досліджує сутність поняття «ефективності діяльності підприємства». А у статті [3, с. 198-207], Гладченко Л. І. і Букаєва А.М., аналізують проблеми ефективності функціонування підприємств. Стрельцова С.М. та Потьомкін М.Л. у статтях [4, с. 176-179; 5, с. 264-269], розкривають напрямки підвищення ефективності виробництва.

Значний внесок у розвиток теорії та практики оцінки ефективності виробництва зробили роботи багатьох як вітчизняних так і зарубіжних учених. Серед них необхідно виділити роботи Л.І. Шваб, В.І. Осипова, С.Ф. Покропівного, Д. П. Нортон, А.Ф. Аксененко, З. П. Румянцевої, В. Д. Шапіро, П.А. Малишева, М.Г. Чумаченко, Ф. Кене, М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі та інших науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість робіт, пов'язаних з висвітленням сутності ефективності, її значення при аналізі результативності

господарської діяльності підприємства, виділення проблем її оцінювання та інших, на наш погляд, питання систематизації підходів до визначення сутності цього поняття потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. В сучасних умовах невизначеності, динамічності, недостатньої прогнозованості загальноекономічних процесів, складності у конкретизації цілеспрямованості функціонування виробничо-господарських систем, необхідність поглибленої систематизації підходів щодо визначення сутності категорії «ефективність», розуміння важливості якої, полягає у основі визначення основних напрямків покращення виробничо-господарської діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перехід до ринкового механізму господарювання корінним чином змінив спрямованість розвитку суспільного виробництва. Це відобразилося на умовах здійснення господарської діяльності. Першочергово постають завдання економічної доцільності функціонування підприємства на ринку. На це чітко вказує скорочений обсяг реалізованої продукції, загострення проблеми зайнятості. В умовах, коли підприємства відчувають недолік фінансових ресурсів для інвестування в модернізацію, реконструкцію і оновлення основного капіталу з метою виходу на ринки з конкурентоспроможними продуктами найважливішим є виявлення внутрішніх резервів підприємств і їх використання для поліпшення господарської діяльності.

При вирішенні завдання економічної доцільності функціонування підприємства на ринку - важливішого завдання для значної кількості підприємств, постають й завдання з ефективності його функціонування, а також чітке зазначення напрямків з її підвищення.

Проблема ефективності - одна з головних проблем, яка властива будь-якій суспільно-економічній формації. Що стосується соціалістичного способу господарювання, то у цю категорію вклали більше показний, ніж дійсний зміст, тому це поняття було скоріше гаслом, ніж дійсним відношенням результатів виробничої діяльності до затрат живої та уречевленої праці. Достатньо часто забезпечення пріоритетності результату вимагало поглинання нескінченної кількості ресурсів, які надходили централізовано, і це призводило до послаблення інших важливих галузей економіки. Що стосується цього підходу до ефективності виробництва, то

він відповідав пануючій тоді економічній системі. Необхідність подальшого дослідження проблеми ефективності суттєво посилюється у зв'язку з побудовою ринкової економіки і розвитку якісно нового внутрішнього та зовнішнього середовища господарювання [6, с. 6].

Поняття «ефективність» тісно пов'язане з поняттям «ефект».. Сам термін «ефект» (від лат. *effectus* – дія, результат) - в широкому розумінні означає результат будь-якого процесу. Тому і ефект і результат можливо розглядати як тотожні поняття. Але, у деяких випадках ці терміни розмежовують. При цьому під умовним поняттям економічний результат мають на увазі загальний результат (зокрема, виручка, дохід), а під поняттям економічний ефект – чистий результат (зокрема, прибуток). Тому, згідно цієї трактовки, ефективність – це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат.

Існує значна кількість трактувань щодо визначення поняття «ефективність». Це доводять дані таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «ефективність» різними авторами
(розроблено авторами за даними [7, 8, 9])

Автор(и)	Визначення ефективності
1	2
Сурмін Ю. П.	Ефективність – показник успішності функціонування системи для досягнення встановлених цілей.
Орлов П. А.	Ефективність – співвідношення результату або ефекту будь-якої діяльності і витрат, пов'язаних з її виконанням. Причому це може бути як співвідношення результату і витрат, так і співвідношення і результатів діяльності.
Нусінов В. Я., Турило А. М., Темченко А. Г.	Ефективність є результативність, тобто результат діяльності (ефект), який одержує суспільство, підприємство або окрема людина на одиницю використаних (чи застосованих) ресурсів.
Лямець В. І., Тевяшев А. Д.	Ефективність – це не просто властивість операції (процесу функціонування системи), що відбивається в її здатності давати певний ефект, а дієвість такої здатності, тобто результативність, співвіднесена з ресурсними витратами.
Сініцина Т. А.	Ефективність – це співвідношення ефекту та витрат на його здійснення.
Устенко О. Л.	Ефективність являє собою комплексне вираження кінцевих результатів використання засобів виробництва та робочої сили за певний період часу.
Шеремет А. Д. Сайфулін Р. С.	Ефективність – це складна категорія, що характеризується результативністю роботи підприємства та рентабельністю його капіталу, ресурсів або продукції.

1	2
Друкер П. Ф.	Ефективність – це наслідок того, що «правильно створюються потрібні речі».
І.І. Мазур В.Д. Шапіро Н.Г. Ольдерогге	Ефективність – це комплексне поняття, яке проявляється через порівняння результатів господарської діяльності з витраченими ресурсами (трудовими, матеріальними, природними, основними фондами та ін.) та описується такими характеристиками, як доцільність, результативність, якість, корисність та ін.
В.М. Ячменьова М.В. Височина О.Й. Сулима	Ефективність – це комплексне поняття, ця категорія носить управлінський характер і відображає перш за все ступінь досягнення намічених цілей; це завжди певне співвідношення (результату з цілями або результату з витратами на його отримання), тобто величина відносна й визначається за певний період часу

Кількість авторів і надані ними визначення, свідчать про дискусійність питання щодо визначення сутності категорії «ефективності». Такі автори, як Орлов П.А. та Сініцина Т.А. пояснюють цю категорію як відношення ефекту (результату) до витрат або ресурсів, що були витрачені на його отримання. Тоді як Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С., Устенко О.Л., Лямець В.І., Тевяшев А.Д., Нусінов В.Я., Турило А.М., Темченко А.Г. трактують це поняття як досягнення певних результатів. Тобто, традиційно ефективність визначає відношення результату (ефекту) до витрат, що забезпечує його отримання. Вона розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків виробництва.

Ефект може бути як позитивним, коли зміни є корисними, так і негативним, коли зміни деструктивні, або нульовим, коли змін немає. Визначення ефективності виробництва полягає в оцінці його результатів. Під результатом взагалі розуміють остаточний результат (висновок), що завершує собою будь-який процес. Діяльність підприємства буде безрезультативною, якщо вона не завершується виключно вигодою для підприємства. Отже, результатом поточної діяльності підприємства є виготовлення продукції або надання послуг, які воно повинно здійснювати відповідно до його статуту [10, с. 499].

Вищевказану кількість визначень щодо поняття «ефективність» можливо виділити за окремими підходами: теоретико-сутнісним, методологічним, цільовим і системним (табл. 2).

Можна підкреслити наступне. Ефективність є складною, багатогранною, комплексною категорією, для визначення якої необхідно враховувати низку умов, чинників, підходів.

Традиційні підходи до визначення суті ефективності (розробка авторів на основі [11])

Теоретико-сутнісний підхід	
Автор(и)	Суть ефективності (згідно даного підходу)
В. Габор	"Ефективність – це категорія, що характеризує продуктивність будь-яких затрат, комплексне відображення кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили"
Методологічний підхід	
С. Покропивний, В. Колот	"Ефективність – відносний показник, що співвідносить отриманий ефект з витратами або ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту, один із показників оцінки фінансово-господарської діяльності".
М. Ільчук, Т. Іщенко	"Ефективність – це зіставлення економічного результату (вигод від бізнесу) з витратами для досягнення цього результату"
Цільовий підхід	
Л. Пархоменко	"Ефективність відображає дію об'єктивних економічних законів, виступає формою вираження мети виробництва, означає результативність, міру одержання корисності"
Ф. Савченко	"Ефективність відображає рівень досягнення об'єктивної мети матеріального виробництва, здійснення його основних виробничих функцій"
Системний підхід	
В. Адрійчук	"Ефективність – це результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили з врахуванням умов зовнішнього і внутрішнього середовища"

Авторами пропонується інтерпретацію підходів щодо визначення сутності поняття ефективність, з виділенням наступних підходів: витратного (ресурсного), цілеспрямованого, «зацікавлених сторін» та «відповідності еталону» (рис.1).

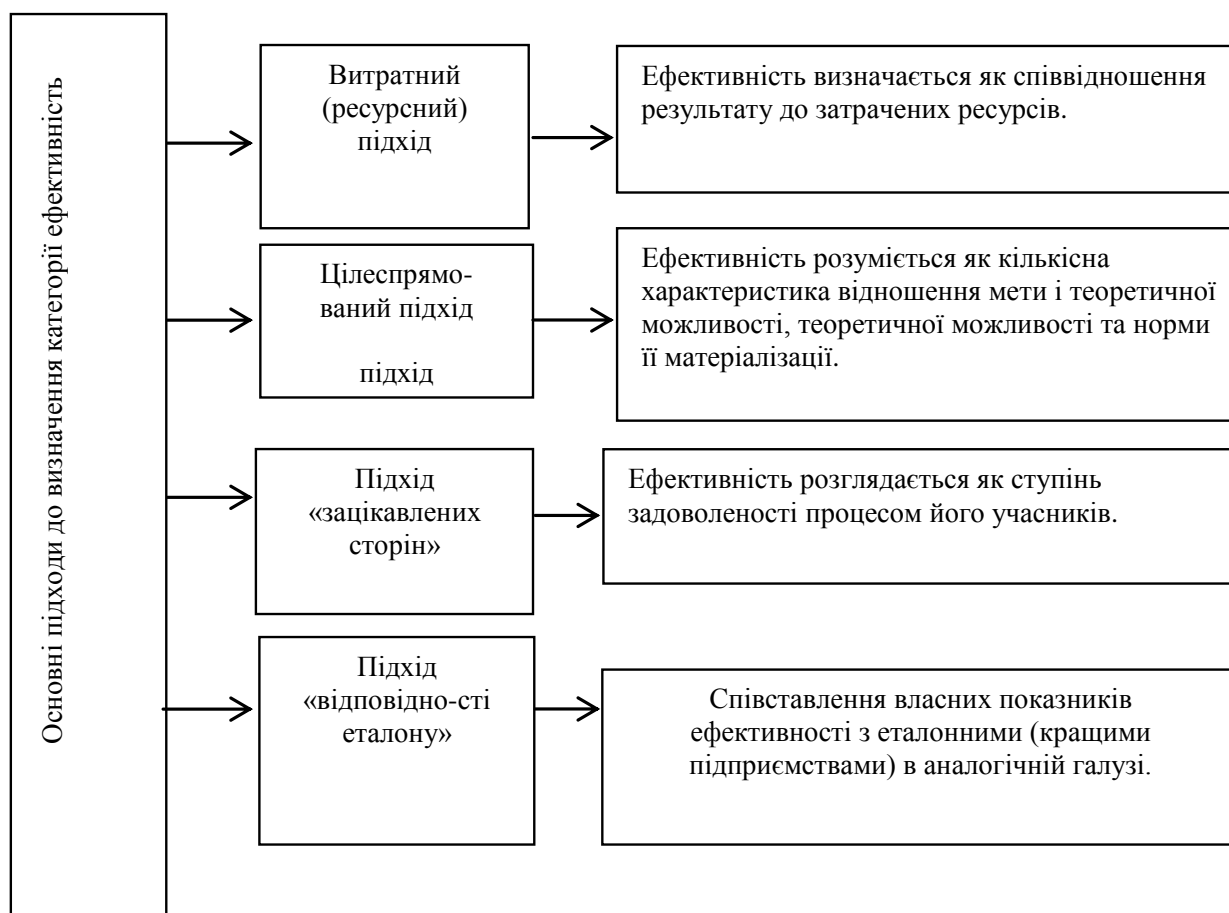


Рис. 1. Основні підходи до визначення категорії ефективність.
Розроблено авторами за даними [1]

Висновки і перспективи подальших розробок. Проблема досягнення ефективності функціонування підприємства – актуальна як в економічній науці, так і в практичній діяльності підприємства. Якщо розкласти весь комплекс проблем на складові, то можна зазначити, що й вірне розуміння та визначення сутності поняття «ефективність» має ще й і пріоритетне значення у цьому комплексі проблем. На основі проведеного детального аналізу значної кількості публікацій, присвячених визначенню сутності категорії «ефективність» - складного і багатогранного поняття, авторами систематизуються і визначення ефективності, і традиційні підходи до її визначення. Як продовження

досліджень у цьому напрямку авторами надається своя інтерпретацію підходів до визначення категорії «ефективність».

Література

1. Основні підходи до визначення категорії ефективність / Н.Е.Аванесова. // WEB-ресурс научно-практичних конференцій – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008dec_tezi.php
2. Рябкова О.В. Сутність результативності та ефективності діяльності підприємства" / О.В. Рябкова [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://mev-hnu.at.ua/load/2013/7_konkurentnij_potencial_pidpriemstva_metodi_ta_mekhanizmi_pidvishhennja/37-1-0-246
3. Гладченко Л.І., Букаєва А.М. Особливості проблем ефективності функціонування підприємств рекреаційної сфери (на прикладі ТОВ "Пансіонат Совіньйон" / Л. І. Гладченко, А. М. Букаєва // Економічні інновації . - 2013. - Вип. 55. - С. 198-207. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecinn_2013_55_25.pdf
4. Стрельцова С. М. Поліпшення моделювання в аналізі підвищення ефективності виробництва / С. М. Стрельцова // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. - 2012. – Вип. 45 (2). - С.176-179.
5. Потьомкін М. Л. Наукові і практичні заходи підвищення ефективності промислового виробництва / М. Л. Потьомкін // Економічні інновації. - 2013. - Вип. 54. - С. 264-269
6. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В. Г. Андрійчук. – К., 2005. – 290 с.
7. Мазур И. И. Эффективный менеджмент: [учебн. пособ. для вузов] / Мазур И. И., Шапиро В. Д., Ольдерогге Н. Г. ; под общ. ред. И. И. Мазура. — М: Высшая школа, 2003. — 416 с.
8. Ячменьова В.М. Ефективність управління діяльністю промислового підприємства та діагностика загроз : [монографія] / В.М. Ячменьова, М.В. Височина, О.Й. Сулима. – Сімферополь: ВД АРІАЛ, 2010. – 472 с.
9. Гупало А. О. Визначення змісту понять «ефект», «ефективність» та «результативність» / А.О. Гупало. [Електронний

ресурс]. - Режим доступу: http://www.confcontact.com/20121221/3_gupalo.htm

10. Шваб Л.І. Економіка підприємства : навч. посібн. [для студ. ВНЗ]. – 2-ге вид. – К. : Вид-во "Каравела", 2005. – 568 с.

11. Брик Г. В. Сучасні підходи до з'ясування категорії «ефективність» / Г.В. Брик. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://int-konf.org/economika/77-k-e-n-brik-g-v-suchasn-pdhodi-do-zyasuvannya-sut-kategoryi-efektivnst.html>

12. Сутнісна характеристика ефективності діяльності підприємств житлово-комунального господарства О.С. Філіппова // Экономика и управление. - № 1 - 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mevhnua.at.ua/load/2013/7_konkurentnij_potencial_pidpriemstva_metodi_ta_mekhanizmi_pidvishhennja/37-1-0-24

1. Osnovni pidxody` do vy`znachennya kategoriyi efekty`vnist` / N.E.Avanesova. // WEB-resurs nauchno-prakty`chny`x konferencij – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://www.confcontact.com/2008dec_tezi.php

2. Ryabkova O.V. Sutnist` rezul`taty`vnosti ta efekty`vnosti diyal`nosti pidpry`yemstva" / O.V. Ryabkova [Elektronny`j resurs].- Rezhy`m dostupu: http://mevhnua.at.ua/load/2013/7_konkurentnij_potencial_pidpriemstva_metodi_ta_mekhanizmi_pidvishhennja/37-1-0-246

3. Gladchenko L.I., Bukayeva A.M. Osobly`vosti problem efekty`vnosti funkcionuvannya pidpry`yemstv rekreacijnoyi sfery` (na pry`kladi TOV "Pansionat Sovin`jon" / L. I. Gladchenko, A. M. Bukayeva // Ekonomichni innovaciyi . - 2013. - Vy`p. 55. - S. 198-207. [Elektronny`j resurs]. - Rezhy`m dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecinn_2013_55_25.pdf

4. Strel`czova S. M. Polipshennya modelyuvannya v analizi pidvy`shhennya efekty`vnosti vy`robny`cztva / S. M. Strel`czova // Visny`k social`no-ekonomichny`x doslidzhen` : zb. nauk. pr. - 2012. – Vy`p. 45 (2). - S.176-179.

5. Pot`omkin M. L. Naukovi i prakty`chni zachody` pidvy`shhennya efekty`vnosti promy`slovogo vy`robny`cztva / M. L. Pot`omkin // Ekonomichni innovaciyi. - 2013. - Vy`p. 54. - S. 264-269

6. Andriychuk V. G. Efekty`vnist` diyal`nosti agrarny`x

pidpry`yemstv: teoriya, metody`ka, analiz: monografiya / V. G. Andrijchuk. – K., 2005. – 290 s.

7. Mazur Y`. Y`. Эффе́кты`вны́й menedzhment: [uchebn. posob. dlya vuzov] / Mazur Y`. Y`, Shapy`ro V. D., Ol`derogge N. G. ; pod obshh. red. Y`. Y`. Mazura. — M: Vysshaya shkola, 2003. — 416 s.

8. Yachmen`ova V.M. Efekty`vnist` upravlinnya diyal`nistyu promy`slovogo pidpry`yemstva ta diagnosty`ka zagroz : [monografiya] / V.M. Yachmen`ova, M.V. Vy`sochy`na, O.J. Suly`ma. – Simferopol`: VD ARIAL, 2010. – 472 s.

9. Gupalo A. O. Vy`znachennya zsmistu ponyat` «efekt», «efekty`vnist`» ta «rezul`taty`vnist`» / A.O. Gupalo. [Elektronny`j resurs]. - Rezhy`m dostupu: http://www.confcontact.com/20121221/3_gupalo.htm

10. Shvab L.I. Ekonomika pidpry`yemstva : navch. posibn. [dlya stud. VNZ]. – 2-ge vy`d. – K. : Vy`d-vo "Karavela", 2005. – 568 s.

11. Bry`k G. V. Suchasni pidxody` do z`yasuvannya kategoriyi «efekty`vnist`» / G.V. Bry`k. [Elektronny`j resurs]. - Rezhy`m dostupu: <http://int-konf.org/economika/77-k-e-n-brik-g-v-suchasn-pdhodi-do-zyasuvannya-sut-kategoryi-efektivnst.html>

12. Sutnisna xaktery`sty`ka efekty`vnosti diyal`nosti pidpry`yemstv zhy`tlovo-komunal`nogo gospodarstva O.S. Filippova //Экономи́ка у`управленýе. - # 1 - 2012. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://mevhnua.at.ua/load/2013/7_konkurentnij_potencial_pidpriemstva_metodi_ta_mekhanizmi_pidvishhennja/37-1-0-24

Рецензент: Бельтюков Є.А., д.е.н., професор, зав. кафедрою економіки підприємства Одеського національного політехнічного університету

8.10.2014

УДК 336.02.316

Баранова Вікторія

ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу основних проблем впровадження пенсійної реформи в Україні. Проведений аналіз стану фінансового